

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

**ЗАТВЕРДЖЕНО**

на засіданні кафедри міжнародних відносин,  
політичних наук і практичної філософії  
Протокол № 6 від 12.01.2024 р.

**ПОГОДЖЕНО**

Проректор з навчально-методичної роботи



Каріна НЕМАШКАЛО

**МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ ТА СВІТОВА ПОЛІТИКА**

робоча програма навчальної дисципліни (РПНД)

Галузь знань **всі**  
Спеціальність **всі**  
Освітній рівень **перший (бакалаврський)**  
Освітня програма **всі**

Статус дисципліни **вибіркова**  
Мова викладання, навчання та оцінювання **українська**

Розробники:

к.політ.н., доц.;  
д.філос.н., проф.;  
д.політ.н., проф.

Дмитро КОРОТКОВ  
Олег КУЗЬ  
Олександр РОМАНЮК

Завідувач кафедри  
міжнародних відносин,  
політичних наук і практичної  
філософії

Олег КУЗЬ

Харків  
2024

## ВСТУП

Російська агресія та боротьба України проти неї по-новому віддзеркалила особливості та суперечності глобальних процесів, які проявляються у формуванні нової конфігурації міжнародної системи. Агресія виявила протиріччя сучасного світу, зумовлені конкуренцією (політичною, економічною, гуманітарною) демократичного та авторитарного світів. Можна без жодного перебільшення сказати, що на наших очах відбувається формування нового світу, який багато у чому відрізняється від звичних реалій світового порядку.

Мета навчальної дисципліни – роз'яснити концептуальні засади вивчення міжнародних відносин як суспільно-історичного феномену, ознайомити з основними тенденціями та закономірностями міжнародних відносин, з найбільш відомими теоретичними напрямками цієї дисципліни і їх представниками, в наданні допомоги в формуванні первинних уявлень про сучасний стан міжнародних відносин і найбільш актуальні проблеми світової політики.

Завданнями навчальної дисципліни є:

– визначення актуальних проблем розвитку сучасних міждержавних відносин; тлумачення причинно-наслідкових зв'язків у міжнародних відносинах;

- вивчення природи і сутності міжнародних відносин як явища суспільного життя та базових уявлень про світову політику і навичок аналізу світових політичних процесів і міжнародних відносин через розуміння становлення і розвитку даної наукової дисципліни;

- навчити аналізувати тенденції розвитку світової політики;

- з'ясувати поняття та види міжнародних і світових політичних процесів, їхні кооперативні та конфліктні складові, особливості прийняття рішень в контексті функціонування міжнародних процесів та міжнародного порядку

Об'єктом навчальної дисципліни є суспільство у тій особливій сфері його життя, що пов'язана з відносинами між народами та державами.

Предметом навчальної дисципліни є вивчення закономірностей міжнародних відносин як цілісної системи; аналіз світової і міжнародної політики, зовнішньої політики окремих держав; аналіз тенденцій розвитку світового політичного процесу.

Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна, визначено в табл. 1.

## Результати навчання та компетентності, які формує навчальна дисципліна

Результати навчання	Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач вищої освіти
Знати принципи, механізми та процеси забезпечення зовнішньої політики держав, взаємодії між зовнішньою та внутрішньою політикою, визначення та реалізації на міжнародній арені національних інтересів держав, процесу формування та реалізації зовнішньополітичних рішень.	Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України
Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.	Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному
	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми у сфері міжнародних відносин

## ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

### Зміст навчальної дисципліни

#### Змістовий модуль 1. Теоретично-змістовна матриця аналізу міжнародних відносин та світової політики

**Тема 1. «Міжнародні відносини та світова політика» як навчальна дисципліна і об'єкт наукового аналізу»**

**1.1. «Міжнародні відносини та світова політика» як наукова дисципліна: інституціоналізація та предмет дослідження.** Дві концепції до розуміння змісту і направленості міжнародних відносин (традиціоналістська та модерністська). Співвідношення дефініцій «міжнародні відносини» та «світова політика». Синонімічний ряд «міжнародна політика» – «світова політика» – «світовий політичний процес». Чотири основних концепту світової політики. Інституціоналізація дисципліни «Міжнародні відносини та світова політика».

**1.2. Об'єкт и предмет міжнародних відносин та світової політики.** Об'єкт пізнання та предмет науки. Принципи, яким повинен відповідати предмет наукового дослідження. Об'єкт та предмет дослідження міжнародних відносин.

**1.3. Методи дослідження міжнародних відносин та світової політики.** Методологія, методи та техніки в міжнародних відносин. Місце і роль емпіричних досліджень, значення гіпотез в теорії міжнародних відносин. Аналітичні методи дослідження міжнародних відносин: спостереження, вивчення документів, порівняння. Експлікативні методи: контент-аналіз, івент-аналіз, когнітивне картування, експеримент. Прогностичні методи:

спектральний аналіз, побудова сценаріїв, комп'ютерна симуляція, моделювання, системний підхід, дельфійський метод.

## **Тема 2. Політика та влада: основні дефініції міжнародних відносин та світової політики**

**2.1. Історія визначення поняття та категорії "політика", її сутнісних ознак.** Загальна еволюція концепції політики як соціального явища (Аристотель, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, К. Маркс, М. Вебер, Т. Парсонс, А. Бентлі, Г. Лассуел, Р. Даль, Г. Алмонд та ін.).

**2.2. Влада як явище світової політики.** Структура владних відносин і механізм здійснення політичної влади у міжнародних відносинах. Характеристика владних відносин і механізм здійснення політичної влади. Характеристика головних якостей суб'єктів влади. Первинні та вторинні суб'єкти влади. Об'єкт влади. Взаємодія суб'єкта та об'єкта влади. Природа підкорення. Легітимність політичної влади, її головні ознаки. Ресурси і різновиди влади. Розподіл ресурсів влади на економічні, соціологічні, культурно-інформаційні, силові, демографічні.

## **Тема 3. Класичні традиції та сучасні теоретичні підходи дослідження міжнародних відносин**

**3.1. Теоретичні дослідження міжнародних відносин в епоху Стародавнього Світу.** Зародження в Стародавній Греції двох традицій та течій в політичній думці міждержавних відносин («Історія Пелопоннеської війни» Фукідида). Війна і мир, сила і право, національний егоїзм та універсалізм критерії розрізнення двох традицій – реалізму та ідеалізму.

**3.2. Політичний реалізм в теорії і практиці міжнародних відносин.** Формування засад реалістичної традиції у вивченні міжнародних відносин у працях Н. Макіавеллі, Т. Гоббса. Р. Нібур, Г. Моргентау: формування цілісної реалістичної теоретичної концепції.. Теорія балансу сил в реалізмі. Подальший розвиток класичних реалістичних ідей. Реалізм в політиці. Неореалістична концепція і класичний реалізм: спільне та відмінне. К. Уолтц.

**3.3. Ліберально-ідеологічна теорія і неолібералізм.** Періоди підйому ліберального підходу в теорії міжнародних. Лібералізм Вудро Вільсона. Головні положення класичного лібералізму. Лібералізм і демократія: природні й гармонійні партнери та сутність взаємодії. Провідні представники сучасного неолібералізму – Дж. Най, Р. Кеохейн. Сучасне ліберально-ідеологічне трактування міжнародних відносин Ф. Фукуяма. Концепція мондіалізму.

## **Тема 4. Учасники міжнародних відносин. Держава як головний суб'єкт світового політичного процесу**

**4.1. Взаємозв'язок і характер відносин між основними учасниками МВ.** Зміст понять «суб'єкт міжнародних відносин», «суб'єкт міжнародного права», «актор», «учасник», «сторона».

**4.2. Недержавні актори міжнародних відносин: їх роль і функції.** Міжурядові та неурядові організації: їх класифікація та основні функції в МВ. Міжнародні міжурядові організації. Типи міжурядових організацій. Міжнародні неурядові організації та їх вплив на світову політику. МНУО та їх роль у політико-економічному просторі харківського регіону.

**4.3. Держава, як ключовий актор міжнародних відносин: ознаки, функції, сучасна форма.** Класифікація держав. Функції держави. Суверенітет внутрішній та зовнішній. Національна могутність: структура та зміст. Типологія держав з урахуванням факторів національної могутності: наддержави, великі держави, середні держави, малі держави і мікродержави. Характеристика держави: політичний режим, форма правління, форма державного устрою

#### **Тема 5. Міжнародні організації як учасники міжнародних відносин**

**5.1. Міжнародні організації.** ООН та її спеціалізовані установи. Міжнародні організації: загальна характеристика, типологія, основні етапи становлення. Механізм функціонування міжнародних організацій. Правові принципи та норми функціонування міжнародних організацій.

**5.2. Програми та фонди ООН** (ООН-Хабітад, ПРООН, ЮНКТАД, ЮНІСЕФ, ЮНФПА, ЮНЕП). Спеціалізовані установи (ВООЗ, ІКАО, ЮНІДО, ЮНЕСКО, МОП, МОМ, МВФ, МБРР та інші). МАГАТЕ. СОТ. Міжнародний кримінальний суд. Діяльність України в ООН. ООН і територіальна цілісність України.

#### **Змістовий модуль 2. Основні проблеми міжнародних відносин та сучасні тенденції світової політики**

#### **Тема 6. Міжнародні системи: сутність та моделі.**

**6.1. Типи і структури міжнародних систем.** Системний підхід як основа аналізу міжнародної системи. Традиційно-історичний, історико-соціологічний, евристичний, змішаний, емпіричний підходи аналізу міжнародних систем. Олігополістичний підхід Р. Гілпіна.

**6.2. Міжнародні системи: основні історичні моделі.** Історичний розвиток міжнародних систем. Основні характеристики Вестфальської, Віденської, Версальсько-Вашингтонської, Ялтинсько-Потсдамської міжнародних систем. Особливості сучасної міжнародної системи.

#### **Тема 7. Конфлікти в міжнародних відносинах. Феномен сили як основний інструментарій в міжнародних відносинах.**

**7.1. Сутність, причини та типологія сучасних міжнародних конфліктів.** Суспільно-політичне явище конфлікту. Еволюція поглядів на конфлікти між країнами (Фукідід, Платон, Арістотель, Нікколо Макіавеллі). Сучасне трактування конфлікту (Г. Моргентау, К. фон Клаузевіц). Характеристика міжнародних конфліктів: простір, час, інтенсивність конфлікту та його коливання у часі, структура конфлікту), мотивація конфлікту та цілі учасників, сприйняття учасниками один одного. Типи та форми сучасних міжнародних конфліктів.

**7.2. Сила як сутнісна характеристика міжнародних конфліктів.** Трансформація змістового наповнення поняття «сила» відслідковується у теоретичних положеннях постмодернізму. «М'яка» і «жорстка» сила у міжнародних відносинах. «Баланс сил» та його роль у міжнародних відносинах.

#### **Тема 8. Процеси демократизації в глобальному світі: теоретичні концепції та результати**

**8.1. Демократизація як глобальна тенденція світового розвитку.** «Довге ХІХ століття» – «вік революції» та зародження європейських

демократичних цінностей. Демократичний процес у глобальному масштабі після завершення Другої світової війни. Створення блоку НАТО, «План Маршала», створення Європейської Економічної Спільноти та наслідки для демократичного процесу.

**8.2. Демократія і глобальне управління.** Концепція «третьої хвилі демократизації». Перспективи і протиріччя процесів демократизації в сучасному світі.

**8.3. Теорія «трьох хвиль демократизації» С. Хантингтона.** Теорії модернізації М. Вебера і Т. Парсонса.

**Тема 9. Політичні ідеології як засіб мотивації та інструментарій боротьби в глобальному міжнародному середовищі.**

**9.1. Класичне поняття ідеології** (А. Де Трасі, К. Маркс, К. Мангейм, А. Грамші, Д. Белл і ін.). Рівні, типи та функції політичних ідеологій

**9.2. Консерватизм. Неоконсерватизм у міжнародних відносинах.** Неоконсервативна революція 80-х рр. ХХ ст. Доктрина Р. Рейгана

**9.3. Лібералізм та неолібералізм.** Р. Кларк і Л. Сон «Досягнення миру через світове право». Економічний неолібералізм. Організації та лобістські групи неоліберального спрямування.

Перелік практичних (семінарських) завдань за навчальною дисципліною наведено в табл. 2

Таблиця 2

**Перелік практичних (семінарських) завдань**

Назва теми та завдання	Зміст
Тема 1. Завдання 1	Порівняльний аналіз концептуальних основ аналізу світової політики.
Тема 2. Завдання 2	Рольова гра: Характеристика владних відносин і механізм здійснення політичної влади.
Тема 3. Завдання 3	Аналітична довідка: Політичний реалізм в теорії і практиці міжнародних відносин.
Тема 4. Завдання 4	Зміст понять «суб'єкт міжнародних відносин», «суб'єкт міжнародного права», «актор», «учасник», «сторона». Обговорення результатів гри в формі дебатів
Тема 5. Завдання 5	Дебати: «ООН як впливовий актор міжнародних відносин»
Тема 6. Завдання 6	Визначити особливості традиційно-історичного, історико-соціологічного, евристичного, емпіричного підходів аналізу міжнародних систем.
Тема 7. Завдання 7.	Провести порівняльний аналіз умов впровадження «м'якої» і «жорсткої» сила у міжнародних відносинах..
Тема 8. Завдання 8.	Теорія «трьох хвиль демократизації» С. Хантингтона. Обговорення результатів гри в формі дебатів
Тема 9. Завдання 9.	Провести порівняльний аналіз політичних ідеологій як основа вектору розвитку світової політики: неолібералізм та неоконсерватизм.

Перелік самостійної роботи за навчальною дисципліною наведено в табл. 3.

Таблиця 3

### Перелік самостійної роботи

Назва теми	Зміст
Теми 1 – 9	Вивчення лекційного / теоретичного матеріалу. Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою
Теми 1 – 9	Підготовка до семінарських занять (участь у дискусії, полеміці, дебатах)
Теми 1 – 9	Підготовка аналітичних повідомлень (презентацій)
Теми 7 – 9	Підготовка та презентація есе
Теми 1 – 9	Підготовка до колоквиуму

Кількість годин лекційних, практичних (семінарських) та годин самостійної роботи наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

### МЕТОДИ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для набуття визначених результатів навчання, активізації освітнього процесу передбачено застосування таких методів навчання, як:

Лекція проблемного характеру (Тема 1, 3, 5, 6, 9).

Лекція-провокація (Тема 6).

Наочні (демонстрація презентацій, відео (Тема 1-9).

Практичні (практична робота (Тема 1 – 9), есе (Тема 8), рольова гра (практична робота 4.2).

### ФОРМИ ТА МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

Університет використовує 100 бальну накопичувальну систему оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

**Поточний контроль** здійснюється під час проведення лекційних, практичних та семінарських занять і має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи і оцінюється сумою набраних балів: максимальна сума – 100 балів; мінімальна сума – 60 балів.

**Підсумковий контроль** включає семестровий контроль та атестацію здобувача вищої освіти.

**Семестровий контроль** проводиться у формі диференційованого заліку. Підсумкова оцінка за навчальною дисципліною визначається сумуванням всіх балів, отриманих під час поточного контролю. Під час викладання навчальної

дисципліни використовуються наступні контрольні заходи:

**Поточний контроль:** експрес-опитування (12 балів); поточна контрольна робота (8 балів); дебати (12 балів); есе (12 балів); презентація (16 балів); аналітична довідка (16 балів); творче завдання (12 балів); колоквиум (12 балів).

**Семестровий контроль:** Залік.

Більш детальну інформацію щодо системи оцінювання наведено в робочому плані (технологічній карті) з навчальної дисципліни.

## РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

### Основна

1. Міжнародні відносини та світова політика [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Кузь, Д. С. Коротков, Д. Ю. Михайличенко, О. В. Бровко ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 200 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25295>

2. Теорія та історія європейської інтеграції [Електронний ресурс] : навч. посіб. / О. М. Кузь, Ю. І. Потоцька, І. В. Застава [та ін.] ; Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця. - Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. - 181 с. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/26375>

### Додаткова

3. Бжезінський З. Велика шахівниця / З. Бжезінський ; пер. з англ. О. Фешовець. – Харків : Ранок : Фабула, 2019. – 288 с.

4. Зовнішня політика та національна безпека : навч. посіб. / Г. П. Ситник, Д. В. Неліпа, М. Г. Орел. - Київ : Кравченко Я. О., 2021. - 243 с.

5. Капітоненко М. Теорія міжнародних відносин / Микола Капітоненко. – Чернівці: Книги - ХХІ, 2019. - 272 с.

6. Коротков Д. С. Міжнародні неурядові організації: характер впливу на сучасні міжнародні відносини / Д. С. Коротков // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. - 2022. №3(14). - С. 18–30. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/28604>

7. Коротков Д. С. Вплив ліберально-ідеалістичного напрямку на традиційну гегемонію реалістів у теорії міжнародних відносин / Д. С. Коротков // Філософія та політологія в контексті сучасної культури, – 2020 – Т. 12- Вип.2. - С. 87-93. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/25647>

8. Коротков Д. С. Польща у процесі практичної реалізації геополітичних проектів у Центрально-Східній Європі / Д.С. Коротков Д. С., О. М. Кузь, І. О. Кузь // *Філософія та політологія в контексті сучасної культури*. Дніпро, 2023. № 15(2). С. 105–113.



9. Лісовська Ю.П. Політика міжнародних відносин: проблеми та перспективи : навч. посібник / Ю. П. Лісовська, П. М. Лісовський. – Київ : Ун-т «Україна», 2021. – 350 с.

10. Лісовський, П. М. Міжнародні відносини: ментальність, геополітика, глобалізація : навч. посібник / П. М. Лісовський. – Київ : Кондор, 2019. - 156 с.

11. Птащенко О. В. Європейська безпека в ХХІ столітті: загроза збройних конфліктів та тероризм / О. В. Птащенко // Інноваційні процеси економічного та соціально-культурного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: зб. тез допов. XV міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених і студентів.: тези допов. – Тернопіль: ЗУНУ, 2022. – С. 116-117. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/27770>

12. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.П. Требін, Л.М. Герасіна, О.Ю. Панфілов та ін. - Харків: Право, 2022. – 565 с.

13. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин : навч. посіб. / С. О. Шергін. – Київ : Центр учбової літератури, 2020. – 256 с.

14. Morgenthau H. J. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace / H. J. Morgenthau. – Fifth Edition, Revised. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1978. – 653 p.

15. Baylis J. The globalization of world politics : an introduction to international relations / J. Baylis. – Seventh edition – Oxford, United Kingdom ; New York : Oxford University Press, 2017. – 610 p.

16. Plazova T. Information Warfare as an Instrument of Geopolitical Influence on Ukraine: Main Aspects and The State's Response. / T. Plazova, O. Kuz, N. Konnova N., D. Korotkov, O. Galushchenko O // *International Journal of Religion*. 2024. Volume: 5.- Number 2. pp. 121-130.

### **Інформаційні ресурси**

17. Атлантична рада США (*Atlantic Council*). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atlanticcouncil.org>

18. Брукінгський інститут [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.brookings.edu>

19. Європейський парламент. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/portal/en>

20. Інформаційний центр ЄС. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.hneu.edu.ua/EU.php>

21. Королівський інститут міжнародних відносин (The Royal Institute of International Affairs). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.chathamhouse.org>